

(Життєпис одного півня)

Отже, я розповім вам про півня. Не про величезного слона чи хижого лева, а про звичайного півня, яких ви безліч бачили за своє молоде життя. Ви, може, не пригадуєте, але я знаю, що колись ви були з ним в дуже близьких відносинах. Він вабив вас непереможно до себе яскравістю барв та дзвінким голосом, і ви, пручаючись в обіймах матері, тяглись до нього малими рученятами.

Згодом, коли ви навчились ходити та копатись в піску посеред подвір'я, ви відчули до нього пошану. Ви уступалися йому з дороги або, кинувши всі скарби, стрімголов бігли в сіні і причиняли за собою двері, коли він надходив занадто близько. Ще за якийсь час ви шпурляли в нього тоді, як виводив свою голосну пісню, грудками, і нарешті він став для вас зовсім байдужим. Предивний птах з закрученим хвостом перестав для вас існувати.

І от роки живете ви побіч себе, тішитесь з літа, нудьгуєте взимку, і, правду кажу, ви менше знаєте про те, що твориться в душі вашого колишнього приятеля, ніж він, що відчуваєте ви! Сором, сором! Отож — про півня. Слухайте!

В сінях було душно, і сіра чубата квочка, що два дні тому була перенесена сюди з прохолоди стайні, часто дихала розкритим дзьобом. Квітнєве сонце таки добре припікало! Можна було б устати й напиться з мисочки, що стояла коло гнізда, але вона досиджувала сьогодні свій двадцятий день і обурювалась на саму згадку про воду чи пшоно, яке лежало поруч золотою купкою, не зачеплене ще від позавчора. Двадцять днів! Це вам не хруща проковтнути!

Її майже голі від сидіння груди горіли останнім огнем, який могла видушити матерня любов з виснаженого тіла. Ще доба, ні, не доба, ще кілька годин — і прийде найщасливіший мент її життя, мент, за який можна віддати все, витерпіти всі муки!

Яйця були якраз в міру теплі, й, перевертаючи їх ніжно дзьобом з одного боку на другий, вона всією своєю істотою відчувала в кожному маленьке скорчене тільце і величну силу життя, що його наповняла. Година ще!

А проте я не оповідатиму, що сталося за годину. Я не малюватиму вам щастя матері, коли тріснула перша шкарлупина і звідти почулось жалібне хлипання немовляти. Я не маю для цього гідних барв. Не згадуватиму і всіх тих переживань, що їх мали нові мокрі громадяни світу, коли ступили на межу свідомого життя. Вони мало чим ріжнилися від ваших власних, коли ви були в такому становищі. Безліч незрозумілого, дивного і сила неприємного, як-от шкарлупка, що хоче одстати від пупика, або погана колюча соломину.

Прийшла господиня і, вийнявши, щоб не подушилися між яйцями, тих, що вже обсохли, поклала в решето та поставила на піч. Тут зібралися вони всі 15 (не було ні одного бовтуна чи заморка), тут навчились підводитись на ноги і вперше відчували голод, що відтоді став їх найвірнішим товаришем на ціле життя.

Здебільшого лежали вони, притулившись одне до одного, і тихенько пищали, немов заспокоювали самі себе. Якийсь заворушиться, і всі прокидаються зі свого напівсну та вибухають жалібним лементом.

На другий день, після того, як квочка добре викупалась в піску та досхочу наїлася, під неї підпустили курчат.

Чи вона пізнала своїх дітей? Чи ті почули в ній матір?
Пізнала! Почули! Почули і побігли до неї на перший ніжний поклик. Так, але, скажу вам, курка на 21 день сидіння має такий настрій, що прийняла б під свої крила цілий всесвіт. В цей час в ній знайде собі оборонця взагалі кожне курча, нехай воно навіть убереться вже в колодочки.

Хитаючись на непевних ногах, розбіглись наші малі по хаті і раптом, злякавшись чи то чорної тіни, чи власної самотности, летіли назад на тихий голос матері. Вони хотіли їсти. Мати це чула, і, коли чиїсь великі руки покришили на долівку жовток з яйця і грудку пшоняної каші, кілька самі кинулись на неї, а решті почала пояснити призначення цих жовтих шматочків матери. Ніжне дрібненьке квоктання, щось наче: "так, так, так, так, так", що його вона ще в дитинстві чула від своєї матері, тепер само з'явилося на язиці. Брала зернятка каші і знов випускала їх з рота, боячись, щоб не проковтнути ненароком кошовної страви. Сама вона сміла їсти тільки гречку та житнє зерно, насипані поруч. Малеча хапала гливкий жовток, давилася, чмичала. Нарешті це обридло. Всіх стали більше цікавити очі першого найближчого або його жовтенькі пазурці. Вони здавались особливо смашними, і то один, то другий голосно шльопався на землю, коли сусіда занадто сильно сіпав його за палець.

Одно руденьке з двома блакитними латочками на спинці курча зацікавилось маминою бородою, підскочило і повисло на ній. Квочка несамохіть тріпнула головою, і мале покотилося по землі. Запам'ятайте собі це курча. Задля нього одного я почав своє оповідання. На вигляд було це звичайнісіньке мале курчатко, півник, з цікавим поглядом карих оченят та ледве помітним зубчастим гребінцем. Він довго не міг заспокоїтись після цієї пригоди, але це не пошкодило йому за хвилину вскочити по пояс у миску з водою, яку всі тепер учились пити.

Мокрий, він поліз під матір, але не міг там довго висидіти виглядав то з-під крила, то спереду, вилазив на спину або біг геть і націлявся на стіні на поважну чорну муху.

Проте всьому буває кінець. Прийшов кінець і соняшному квітневому дню, і все товариство опинилося під піччю. Було темно, душно і не лишалося нічого іншого, як забитися в мамине пір'я і віддати себе на поталу тривожним снам.

* * *

Другого ранку, коли висохла роса, всіх винесено на двір. Стурбована квочка бігла ззаду, підскакувала, хочаби відняти свій скарб. Та нічого страшного не сталося, курчата знов були коло неї. Малеча дивувалася з усього, що бачила навколо. М'який порошок під ногами, довгі зелені травинки, які ніяким чином не можна висмикнути з землі, гаряче-гаряче світло, що сипалось згори, — все це і бентежило кожного, і наповняло душу веселощами.

Тепер вони вперше побачили інших схожих на маму істот. Довірливо бігли до їх і зразу ж розчаровувались. Ці сотворіння або, здивовані, йшли собі геть, або, гірше, — дзьобали малих боляче в тім'я. Мати мусила ставати в їх обороні, і за перший день їй довелося кілька разів витримати порядну бійку.

Треба сказати, що за час сидіння на яйцях багато подруг, які колись ставились до неї з належною пошаною, встигли цю пошану цілком втратити. Охляла та заклопотана, вона під час своїх коротких прогулянок не могла дати їм доброї одсічі, зате тепер, почувавши себе матір'ю, вона зважувалась ставати й проти тих, що на них колись навіть очей звести не сміла б.

Перед самим півнем, цим володарем курячих душ, вона своїм тілом закривала дівчорі, намагаючись не дивитись на його обурене обличчя, кричала хрипким голосом та молила йти геть. Любов робить героями. Колишня полохлива сіра курочка не вагалася тепер кинути на голову Сіркові, що з виваленим язиком прийшов глянути на нових мешканців подвір'я, а кота Кирила вона погнала гальопом через увесь двір до першої дірки в баркані.

Всі думають, що кури вміють лише цокотати та кудкудахкати. Ніхто з вас, певне, і не підозрівав, що у них є власна, розуміється, не подібна на людську, а проте багата і вироблена мова. Цією мовою можуть кури і висловлювати свої почуття чи бажання, і ділитися зробленими спостереженнями. Так, так! Я колись, ще малим хлоп'ям, досконало знав її та пробував навіть складати курячо-людський словник. Мені нічого не коштувало збентежити всю шановну громаду принесеною звісткою або примусити її сховатися перед вигаданою небезпекою. Я водив за собою цілу зграю поважних курок, задурених найприбавнішими обіцянками, і доводив до сказу гордовитого півня, кидаючи йому в обличчя тяжкі образи.

Досить сказати, що я заслужив щиріу приязнь наших та сусідських курей, а між півнями нажив собі найлютіших ворогів. Не один вбачав у мені такого ж півня, як сам, і збройно виступав проти чужинця. Тому часто ходив я то з подряпаними руками, то з підбитим оком.

Отож цієї самої чудової мови вчилися тепер наші малі клубочки. Про значіння одних звуків догадувались інстинктом, інших — навчались з досвіду. Коли мати кричала довге "кре-е-е!" — всі бігли під баркан чи ховались в лопухах, бо це значило, що в повітрі є якась небезпека, шуліка або що.

Як мати киркала одривчасто "кр, кр, кр!" (небезпека на землі) — малі розуміли, що треба уважати на кота, який, ідучи за своїми справами, щось занадто підозріло б'є хвостом. Вони й самі за матір'ю гукали зляканим голосом на нього, і цей голос скидався на сюркотіння цвіркунчиків.

Настали найщасливіші дні життя наших курчат, їх переселено з-під печі до курника, в перекинуту бочку. З ментом, коли господиня одчиняла вранці двері і сипала їсти, починався день самих насолод. Мати вела дівтору крізь дірку в плоті на город, на грядки з ріжним зіллям, або мандрувала в сад, що весь заріс високими травами та кропивою. Там, мовляв, безпечніш, як на городі, звідки господиня захвачувала родину віником. До того попід тином лежали цілі купи старого листя, де чудесно можна було шукати ріжних гробаків.

Тут, на лоні природи, дівтора здобувала всю науку, що їй має знати тижневе курча з доброї родини. Малпуючи матір, вони навчилися чухати собі ногою за вухом (і не падати при тому!) та дзьобиком розправляти пух на малих крильцях. Навчилися купатися в сухому піску, підкидаючи його вгору, наче дощик, лягати боком, відкинувши ноги, проти сонця і навіть удавати, що гребуться.

Малий Рудько всюди був перший. Чи то ковтати довжелезного гробака, чи заплутатись у траві і переполохати матір своїм вереском. Це він весь обробився у павутиння, він сам на сам зустрівся з загадковим зеленим коником.

Коли надвечір квочка вела всіх додому, курчата почували себе найщасливішими істотами в світі.

Вола їх були повні добірною стравою, переважували їх на бік, а дома чекала ще вечеря з рук господині. Переганяли одне

одного, тріпотіли крильцями й удавали, що б'ються. В цій забаві однакову участь брали і півники, і курочки. Згодом одступили одні, поважніші півники, далі останні, й гра була полишена самим курочкам, що не зрадили їй аж до сивого волосу. Але це сталося потім. Тепер всі з однаковим захопленням стукали носиком в носик і робили це доти, доки не забували, чого вони, власне, стоять одне проти одного в таких страшних поставах. Е ні, не всі! Одне курчатко, мизинчик, якому господиня мусила допомогти вилупитись з яйця, не тішилося білим світом. Весь час бігло воно, жалібно квилячи, слідом за матір'ю і, коли вона хоч на хвилину спинялася, зараз ховалося під крило. Мати перш турбувалася, заспокоювала його ніжно, але скоро побачила, що йому однаково вже не топтати рясту, і зовсім перестала звертати на хоре увагу. І справді одного ранку воно не вибігло разом з усіма з бочки.

День минав за днем, і курчата незчулись, як гидкі палочки на крилах та хвості обернулись в красні новенькі пірця.

Наш Рудько мав хвостик не менший, ніж курочки. Це показувало на його низьке походження (півники добрих порід довго не мають хвоста), але Рудько тим не журився. Досить було навколо річей багато цікавіших, щоб звертати увагу на власний хвіст.

Взагалі за останній час настали в житті курчат поважні зміни. По-перше, вони ночували вже на сідалі, мов дорослі! Мати — посередині, діти довгою низкою по обидва боки. Щовечора звичайно траплялась сила непорозумінь. Курочки лізли під матір або на неї, одні курчата, злітаючи, збивали з сидла інших; щоразу ніч заставляла когось на землі. Далі: їх перестали так смашно, як раніш, годувати. Але найдивніша зміна сталася в поведженні матері. Вона не була вже така дбайлива, як колись, і часто, ідучи поперед своєї родини, дзвінко-дзвінко цокотала. Цього вже курчата за нею ніколи не

помічали, їм було навіть ніяково слухати. Згодом і ночувати вона стала не з ними, а з дорослими курми і, калі якесь занадто їй обридало, злегка дзьобала його в голову або плече.

Взагалі, давала зрозуміти, що старе минулося. "Що ж, як ми з своїм не в лад, то ми з ним і назад" — вирішили курчата, і тільки деякі курочки все не могли забути смашних шматочків з дзьоба матері і постійно наражались на неприємності.

Настала нова доба в житті родини. Курчата ще трималися купи і разом виправлялися на здобитки в старі знайомі місця. Але тепер на них самих лежали всі турботи про хліб насущний і про власну безпеку. Перед Рудьком послався широкий шлях самотійного існування, і він, не вагаючись, ступив на нього.

* * *

Рудько знайшов у собі новий хист. Він і сам не знав гаразд, як це сталося, але одного соняшного ранку, коли навколо горіли роси, зі старого саду почулось його хрипке, тремтяче "ку-ку-рі-ку".

Старий півень, що був саме на дворі, здивовано крутнув головою, а далі погіршливо скривився. Справді, це "кукуріку" було таке дитяче, таке несміливе, що й ми б з вами напевне засміялися, але самому співцеві здалось воно вершком мистецтва й сили. І з того часу Рудько повторював його кожної нагоди і взагалі без жодної нагоди. Раптом він непомірно виріс сам у своїх очах. Він не почував себе вже тим руденьким курчам з довгим хвостиком, яке кожний може безкарно ображати. Рудько розумів, що своїм співом сказав усьому світові про своє право на радощі життя і що він боротиметься за це право.

Сестри, які вже давно з зачудованням поглядали на його мужню бороду, тепер відчули до нього просто побожність, а брати... заздрість. Ця остання і призвела до того, що на другий день заспівав ще страшнішим голосом його старший сіренький брат, а за тиждень сім запальних горлянок з ранку до вечора, забувши про все на світі, намагалися переспівати одна одну. Дорослі кури глузливо посміхалися, і тільки мати зайшла одного разу в сад і, пильно подивившись на Рудька, з задовolenим виглядом подалася назад.

Але поруч з тим перед нашими півниками стали з'являтися питання, які раніш їх ніколи не турбували. Це питання їх взаємовідносин та становище кожного в їх тісній громаді. Колись з одної зовсім незначної причини виникла суперечка між Рудьком і його сірим братом. Таких непорозумінь траплялось вже досить, і вони зараз же забувались, але сьогодні кожний спитав себе, чому, власне, він, він має поступитись, спитав і враз почув себе гірко ображеним.

Бачили ви, як люто б'ються між собою старі півні? Отже, бійки малих півників бувають куди страшніші. Там змагаються два досвідчені вояки-лицарі, два мистці у своєму фасі, тут — діти, недорослі діти стають до засліпленої боротьби, незручні, обняті одним гірким почуттям враженої гідності. Час такого змагання прийшов і для наших курчат, а початок йому поклали Рудько з братом.

Вони бились не день і не два. Бились посеред двору, в саду, навіть в темному курнику, бо обоє не мали сили злетіти на сідало. Їх купали в бочці з водою, замикали в різних помешканнях. Даремне! Вгледівши один одного, бігли вони собі назустріч радісні, що зможуть знову гасити свою згагу ненависти. Найшла коса на камінь! Їх гребінці являли собою живе м'ясо, очі злипались від крові, пір'я на грудях зашкарубло. Коли раніш один міг легко перемогти, то тепер це

було неможливе. Їх завзятість дійшла до останнього, і вони майже не відчували болю.

Проте Сірий мав перевагу. Він бився розважніше, був витриваліший і багато більший. Йому ставало все легше і легше боротися з Рудьком, у якого зовсім запухло одне око. Сірий постійно був зверх, але, коли він хоч на хвилину випускав з дзьоба скривавлений гребінець Рудька, той сліпо ліз на нього знову. Сірого почала лякати ця безстрашність, це божевільне завзяття, і от одного ранку він побіг од Рудька...

У курей є одна негарна риса: вони б'ють лежачого. Боротьба Сірого з Рудьком дала початок для вияснення стосунків і між останніми півниками. Кожний з них витримав бій з кожним іншим, але всі хотіли використати слабкість Рудька (Сірого вони не зачіпали, бо той був не такий знесилений), щоб він визнав їх перевагу. І хворому Рудькові доводилося боронитися.

Навіть курочки і ті підходили до нього тільки на те, щоб ударити в скривавлену голову, мабуть, помщаючись за якісь давні кривди. Зате, коли Рудько вичуняв, він усім їм задав доброго хлосту. Встановився ось який ряд послуху: Рудько — Сірий — Чорний — Рябенький і т.д. Але була й така чудна річ: Чорний бив Рябенького, Рябенький помикав Жовтим, а цей знову ганяв Чорного.

Такі відносини скоро поклали край колишньому щасливому життю родини. Вона почала розсипатися. Перший утік Рябенький, бо йому не давав дихати Чорний. Другим подався Рудько; просто з туги по цілковитій незалежності. Незабаром тільки курочки тримались ще купи, а з ними цибатий Сивко, найбільший боягуз, що його всі лупцювали і який ще досі пищав по-дитячому.

В курячій суспільності панують суворі закони. Найважливішим з них є закон шанування старшого. Хай Ви будете які хочете мізерні, а коли хтось молодший за Вас на два дні, то малий він чи високий до неба, а мусить Вам коритися. Ви можете скубти його, можете ганяти по подвір'ю, і він не смітиме Вам слова сказати.

Правда, кожний закон можна обійти. Наприклад, Ваша шановна бабуса впродовж місяця не з'являється на подвір'ї. Що тоді? Вона губить права горожанства і трактується, як кожна зайда. Ви можете зробити вигляд, що її не пізнаєте, і хай стара поспробує вибороти собі давнє становище!

Вище посунутись по суспільній драбині можна також, коли Ви завокчете та набудете тим права бити всіх на праве й ліве плече. А досить Вам когось раз потовкти, і Ви назавжди займаєте його місце. О, кури на це мають дуже добру пам'ять! (От і кажи: куряча пам'ять!) Біда ж, коли хтось по темному абощо ударить свого зверхника: довго тямитиме він цей нещасливий день!

Певне, що трапляються бунтарські душі, які не коряться благочестивим звичаям, але їх не можна брати на увагу. Вони роблять це на власну руку і самі знають, на що ідуть.

Все це найліпше було бачити за вечерею, коли все громадянство збиралось навколо господині. Кожний бив другого чи для того, щоб зірвати свою злість за те, що не може з'їсти сам всього зерна, чи просто для того, щоб показати, що має право його вдарити.

Скільки тут було вигуків, і справедливого гніву, і гіркої образи! Скільки погроз і жалібного нарікання!

Кожна курка щипала сусідню, кожна квочка лупила курчат чужого виводка, кожне курча вважало обов'язком скубнути свого меншого брата. Найгірше було тим, що їх покинула вже мати. За таких ніхто не заступався. На цьому вечірньому зібранні Рудько найближче стикався з товариством, тут почав свій переможний життєвий шлях.

Всі курчата молодших виводків ставились до нього з належним жахом. Двох пишних Марчуків, яких прикупив десь господар, він приборкав у перший же день, але Рудька пекло презирливе відношення до нього дорослих курок. Кожна з них могла видерти йому найліпше перо, йому, що співає незгірш за старого, могла з ганьбою прогнати геть від миски з водою, могла... Коли Рудько не хотів тікати, його так бито в готову, що він несамохіть кричав, наче двомісячний. Боронитись він перше не смів, тепер йому цього не дозволяла його лицарська честь.

Він одхиляв свою голову від ударів, примушував себе приємно всміхатися¹ і показати тим, що він вважає все це за милу забаву, але коли якась занадто вже на нього напосідала, терпець вривався і Рудько одним мистецьким ударом вибивав з неї увесь гонор. Після такої пригоди курка ставала як шовкова і цілком визнавала в Рудькові дорослого.

Так мусив він переконати у своїй повнолітності усе старше громадянство і до початку вересня побачив, що далі йти нікуди. На горішнім щаблі життєвої драбини стояв великий сірий півень, пан і господар цілого подвір'я. Відколи звезли з поля хліб і коло клуні виросла величезна скирта, а на городі почали збирати картоплю, стали траплятися загадкові події. Одного вечора в курник зайшла господиня з синами (неприємні хлопці, але свої) і взялася знімати з сідала курчат. Один парубок схопив Рудька і закричав — "а цього також"? — "так"! і хотів запхнути в клітку, де вже шкреблося кілька полоняників. Та

Рудько раптом тріпнувся, вирвався з рук і, спотикаючись, вибіг на двір. Там у бур'янах він і просидів до ранку.

На другий день усіх зовлених з огидною кліткою побачив він на возі. Господар (поважна людина) махнув батогом, кінь хвостом, і Рудько ніколи вже їх не стрівав. Нічна пригода зробила на нього таке враження, що Рудько став диким та обережним і навіть ночувати почав десь на дереві. Його ще раз ловили вже вдень, але півень забився у хмиз, і хоч сам насилу звідти виліз, та зате лишився живим. І коли на дворі складено дрова й господар з сином заходилися молотити жито, з давніх Рудькових знайомих товаришів дитинства лишилось дуже мало. Зникли деякі старі кури, зникли всі півники, крім Рябенького та сивого Дилди. Молодших курочок теж багатьох не стало. Рудько за ними, правда, не жалкував занадто. Тепер це був присадкуватий мідяно-червоний півень з довгим, ще мало закрученим, хвостом, великим гребінцем та напрочуд мелодійним голосом. Йому лишалося вже дуже мало рости. На ногах у Рудька з'явилися невеличкі, не зроговілі ще остроги, а коло вух білили білі, як сніг, сережки.

Рябенький теж став струнким та вродливим юнаком, і тільки Дилда досі корчив з себе маленького. Старий півень щось став звертати на них свою увагу. Він побачив в юнаках небезпечних суперників і почав переслідування. Увечері не пускав у курник, вдень протурював з двору. Бідні парубки не мали ні хвилини спокою, але не мав його ще більш за них Старий. Заздрим оком стежив він за молодцями, застукував їх в глухих кутках, неочікувано з'являвся з-за рогу хати і бив, бив і —ногами, і дзьобом. Перший не витримав Рябенький. Десь у третього сусіда знайшов він пару щирих курячих душ, що в самоті там проживали, у них днював і ночував. Сивий незрівняно розв'язав питання: просто не виходив аж до темна з саду. Не піддавався один Рудько. Правда, й він з горя заходив до сусідів і навіть дражнив там чудернацького волохатого півня, але здебільшого

тримався двору, зручно уникаючи зустрічей зі Старим. Ріжними правдами і неправдами віднімав у нього курей, вів гуляти на город, на тік, розгрібав їм гній та здобував собі все більшу й більшу прихильність, особливо серед молодших. Старий вискакував з себе, біг, спотикаючись, туди і на чім світ стоїть гнав ґречного молодика аж у діл, де колись росла капуста. А за хвилину, коли він, задиханий, вертався на подвір'я, Рудько вже вів своїх товаришок на вулицю збирати розсипаний овес. Та це ще нічого, але уявіть собі муку Старого, як чув він серед ночі майже поруч на сідалі мелодійний спів свого ворога.

Опало листя з дубів. Вранці стало неприємно ходити по землі, що за ніч вкривалася намороззю. Курей знов почали добре годувати. Зі ставка вернулися ситі качки, а гусей давно не ганяли пасти в поле. Вони цілий день сиділи дома і забирали собі щокращі шматки. Під час сну дошкуляв холод. Кури, сидячи на сідалі, настовбурчували пір'я і скидались на великі темні клубки. А справжніх морозів ще, власне, й не було.

* * *

Одного ранку, коли відкрито курник, його мешканці побачили, що все навкруги укрилось пухкою білою ковдрою. Старі кури побігли до ґанку, лишаючи за собою низки дрібних слідів, але молодь, що ніколи не бачила снігу, була страшенно збентежена. Рудько боязко ступав по землі, обтрушуючи після кожного кроку ноги, а Сивий, розігнавшись, спинився посеред двору, з жахом поспробував сніг, став на одній нозі і вже не рушився з місця. Курочки просто — летіли через подвір'я, бились у вікна, падали і застрягали в снігу. Цей сніг вже не розтав. Хлопці розчистили доріжки, і на них обмежилось поле діяльності курей. Тут товклися і гуси, проходжувався кіт. Тільки пес Сірко не визнавав ніяких кордонів. Горобці нав'язали приятельські відносини з усіма мешканцями двора, до свині включно, бо на городі нічого не лишилося, а жити ж якось

треба було. Навіть ворони і ті прилітали поритися на смітнику. Зате кілька разів з'являвся вже коршак і одного разу попав просто проти вікон якусь курку, та вискочили люди і напад не повівся.

Перемерзли дві наймолодші курочки, а Рудько одморозив собі найкращий зубець на гребені.

Старий півень в своїй злості дійшов до останнього. Бігав за Рудьком доріжками, а в курнику заганяв на найвище сідало.

І призвів нарешті, необачний, до того, чого найбільше боявся. Одного дня Рудько став проти нього! Рудько вже кілька разів заступався за курей, коли, бувало, їх кривдив Старий, але завжди приймав за це належну кару. І цього разу Рудько на свої груди прийняв удар розлютованого Старого, але тепер він не побіг геть і враз переповнився шаленою хоробрістю. Йому нічого більше губити! Це Старий ставить на карту своє панування, а він хіба що свої муки! Старий на хвилину закам'янів від здивування, потім хижо блиснув очима і кинувся вперед...

Ніхто не б'ється так завзято, як повстанці. Бо знають, що їм нема дороги назад. Тому завжди стається, що півень-повстанець перемагає своїм завзяттям пана-гнобителя.

Ніхто не заходив у курник. Вони бились цілий день. А ввечері господиня побачила в двох різних кутках два скривавлених тіла. Коли вона взяла їх на руки, щоб змити поранені голови, малий рудий півень кинувся на великого сірого. Той зовсім не боронився. Старе тіло не витримало в борні. Не міг витримати ганьби і гордий дух. На другий день він був мертвий.

Рудько виборов собі своє щастя. Невеличкий півник, що був колись пухкеньким курчатком з двома блакитними латочками на спинці, взяв тепер на себе провід життям рідної громади. І показав себе гідним свого становища. Рудько належав до тих півнів-лицарів, міцних духом і шляхетних серцем, що сміло підставляють груди кожній небезпеці і останні їдять посипане зерно.

Коли сонце почало дужче пригрівати і вода дзюрками побігла зі стріх, а горобці стали знімати невимовний галас, коли в стайні почало чутись кудкудахкання курей, що в яслах лишали теплі яєчка, коли нарешті з тих яєчок вилупились маленькі курчатка з блакитними латочками на спинках, Рудько відчув всю повноту свого щастя.

Уважний, дбайливий, він, здається, був усюди. Допомігав курці, що носилася з першим яйцем, знайти найвідповідніше для цього місце і заспокоював ту, яка вже знеслася. Він вчасно з'являвся на городі коло квочки з курчатами, і ворони, що прилітали сюди вже не для того, щоб порпатись у смітнику, даремне топтались на гілках дерев, ласо поглядаючи на дрібні клубочки.

Двічі мав він у своєму дзьобі сіре пір'я яструба і від нього носив на щоці широкий рубець.

Дурного Сивого Дилду, який встиг вирости за цей час на величезного півнюру, що лякав усіх своїм безнадійним басом, він зовсім зігнав з двору. Так ніхто й не взнав, куди той подівся.

Тепер Рудько поширив свій вплив на цілу вулицю та сусідські двори і запевнив там собі блискуче положення. Кожний півень з того кутка пам'ятав день і ніч про мідяного півника, що так надпівняче побив його в першій і останній бійці.

Бо незручному борцеві не допомагали ніякі хитрощі. Даремне було удавати, що ніби обом загрожує спільна небезпека і доцільніше звести рахунки іншим разом, даремне було робити вигляд, що дома чекає пильна справа. Рудько переслідував такого боягуза аж до самого його двору і там примушував прийняти бій. Отож, кажу, кожний півень міг завжди чекати, що на баркан рідного подвір'я злетить пишний Рудько і примусить його до найбільш принизливого, найбільш ганебного для кожного півня вияву покори: підняти вгору тремтячі крила і закинути куркою...

Рудько, як власної честі, боронив і честі свого народу. Увечері, коли до ґанку сходилися всі кури і квочки приводили свої родини, гуси здалеку мусіли чекати своєї черги, а великий злісний гусак, що душив ногами малих курчат, не раз визнав перевагу Рудькового залізного дзьоба.

Нахабних дурних качок він любив одганяти так скоро, щоб у них запліталися ноги, і вони, зарившись носом у землю, ще довго крякали, дивуючись, як це воно сталося. Кіт Кирило, якому Рудько попри всі його чесноти не довіряв, смів ходити тепер лише по барканах та дахах, і часто траплялось, що голодний Сірко, дарма що клацав у повітрі зубами, мусів тікати у другий кінець двору від Рудькових острогів.

Ба й самій господині не дозволяв він зачіпати своїх курей. На цьому ґрунті виникали великі непорозуміння, і Рудько ледве не попав у борщ. Бо й дійсно, коли півневі здавалося, що господиня мучить котрусь курку, то він вважав своїм прямим обов'язком злетіти їй на груди або кинутись на спину. Не зважав на удари ногами чи дрючком і скоро примусив боятися себе навіть жвавих синів господаря. Рудько дійшов у своїй сваволі до того, що просто ганявся за кожним, хто виходив з хати, і, певне, йому не минути б казана, якби не велике горе, що звалилось на щасливе подвір'я.

Захворіло кілька курчат і на вечір були мертві. Вранці Рудько побачив, що дві курки не вийшли разом з усіма з курника. Сиділи настовбурчені на землі під сідалом і не озивалися на всі його заклики. Опівдні під парканом у кропиві лишилися сидіти ще три. Вночі кілька упало з сідала... Страшна пошесть на протязі двох тижнів винищила велику Рудькову родину. Устоявся тільки він сам та ще дві старі курки — бабусі. Кілька видужало, а курчата загинули майже всі.

Ця хвороба призвела до тої великої катастрофи, що цілком перевернула життя нашого півня. Господар вирішив завести добрих, породистих курей, і от одного дня на підвір'ї з'явилися 10 великих чорних курок. Але коли б то вони були самі, а то з ними був ще більший і ще чорніший півень з такими довгими ногами, що наш Рудько, не згинаючись, міг би пройти між ними. Ноги ногами, та це не дає права ходити по чужому подвір'ї, і Рудько порадив йому швидше вернутися, звідки прийшов. Той щось глумливо вигукнув, Рудько цього тільки й чекав, і... почалося!

Господар придбав також индика з индичкою. Їх Рудько зразу не помітив. Вони, певне, були з одного двору з чорними курми, бо, коли индик вгледів, як в повітрі метнулося два тіла і почув гнівний крик болю чорного велетня, він поспішив на поміч чужинцеві. Перістий птах на вигляд куди страшніший за шуліку, з голосом ще чуднішим від свого вигляду, про існування якого Рудько навіть не підозрював, тепер кинувся зненацька на нього ззаду. Та не було на світі нічого, що могло б примусити затрептіти мале серце червоного півника. Він відскочив убік, мить — і вдарив об землю рябою потворою. Чорний кинувся вперед, але Рудько перелетів через нього і, перш ніж той встиг обернутися, вже вп'явся йому острогами в спину.

Тим часом опам'ятався индик, а незграбний чужинець, лютуючи, став з страшною силою бити своїм дзьобом. На

допомогу чоловікові з'явилась вірна индичка, і почалося огидне знущення,

Вони ганяли Рудька по двору, оббігали його з різних боків, і, доки він встигав збити з ніг индикку або потягти за кишку индика, Чорний вже топтався по ньому своїми ногами. Але він і на мить не подумав про втечу. Він, що ні разу не був переможений і почував своє право! Рудько підбив чорному око, розрізав йому бороду, але удар падав за ударами, він заточувався, спотикався і лише надзвичайній зручності завдячував, що не лежав ще напівмертвий на землі. Тим часом Рудькові кури гідно стояли за честь свого роду у боротьбі з чужинками. Вона випала на їх користь. Одна навіть спробувала прогнати индикку, але злякалась і мусила щодуху тікати геть.

На галас вибігла господиня і, вгледівши кров на голові Чорного, зловила Рудька і злісно шпурнула його в хлів, замкнувши дверцята. Там співав він свої бойові пісні, закликаючи велетня прийти битись крізь щілину, але той, певне що, й не думав про це. Він поводивсь у дворі, як дома, і полохав Рудькових курей. Рудько все бачив і терпів тяжкі муки.

Так минуло два дні. Господиня хтіла, щоб новак освоївся на чужині, і не випускала Рудька. Та він, гнівно довбаючи носом землю під дверима, вигріб добру яму, і на третій день Рудько був на волі! Господарі поїхали на поле. Индик з дружиною саме пішли прогулятися на город. Півень кинувся на подвір'ї і за клунею знайшов свого ворога...

Коли господиня вернулась додому, вона в сінях за цебром побачила хвіст свого укоханця. Рудько стояв і сіпав його за пір'я. Напівнепритомного индика знайшли у бур'янах. Його Рудько, певне, застукав після того, як упорався з Чорним. Він не мав на собі живого місця. Я не хочу, не можу розповідати вам про лютування господарів і про всі знущення, що їх витерпів

Рудько за те, що не схилив голови перед нахабним чужинцем. Згадались і смерть Старого сірого півня, і прогнання Сивка, і взагалі Рудькова завзята вдача та оборонництво кривджених курок.

На ранок на возі в соломі, поруч з ворочком сиру та кількома головками капусти, лежав зв'язаний в ногах та крилах Рудько, а гнідий кінь, крутячи хвостом, ніс його в невідому далечінь.

* * *

Рудька ніхто не купував. Його брали в руки роздували йому пір'я, але, побачивши на сухорлявому жилавому тілі самі синці, кидали назад на віз. І це було його щастям.

Господар злякався, що доведеться везти півня назад, збавляв ціну. Аж ось до воза підійшла старенька бабуса, підійшла й понесла Рудька селом, потім лісом, далі знов селом. Рудько бачив багато курей і багато різних півнів, співав до них, щоб показати, що нічого не боїться. Та вони з бабусею пройшли якоюсь хвірткою, і тут, посеред затишного, зарослого калачиками та гусячою травичкою подвір'ячка, ласкаво зустріли його чотири чорні курочки. Це подвір'я і широка сільська вулиця стали Рудькові новою батьківщиною. Правда, йому довелося одучити ходити сюди аж чотирьох півнів, з яких кожний уважав себе господарем, але це не забрало багато часу.

І коли ви вгледите десь малого червоного півня з пишним хвостом і покаліченим смілим обличчям, знайте, що це напевне мій Рудько!

1 Кури сміються і то не лише устами та очима, а й крилами.
Такий сміх буває згiрдливий, глузливий, погрозливий і т. д.